

Irodalom, újságírás: egyelőre megvagyunk

(Régegek) Régóta érdekel az irodalom szociológiája, sok forrásból igyekszem tájékozódni, de a magyar irodalom ügyében most, idén februárban tanultam a legtöbbet. Hitelesebbet, mint vastag elméleti könyvekből. Egyazon nap történt. Az *ES*-ben elolvastam a műhelybeszélgetést a *Holmi* és az *Alföld* című folyóiratok kiváló szerkesztőivel. Akik előadták szerkesztési elveiket, elmondták például, milyen szempontokból válogatnak a prózaírók közül, kiket közölnek szívesen, kiket nem. Úgy tudom, ez a két rangos folyóirat számonként két-kétezer példányban jelenik meg.

Este Friderikusz megújult tévéműsorában is szerepet játszott az irodalom. Megjelentek a szerelmes füzetegek – vagy regényfüzetek – szerzői, és előadták, ők miként alkotnak szépprózát. A legnagyobb sikert egy rokonszenves, jó humorú, középkorú hölgy aratta, civilben csillárkészítő kisiparos. Elmondta, miféle élmények és sugallatok nyomán ír ő szerelmes regényt, igen gyors ütemben és szapora mennyiségben, angolszász álneven. A társalgásban legkiválóbb eleven költőink egyike is részt vett, korábban Kafka-, Musil-, a Tarzan-kötetek és keletnémet katona-lélektani tanulmányok fordítója. Most ezen szerelmes regények külföldi szerzőit magyartja, nyilván létfenntartási okokból.

Igyekezünk értelmezni, mivel ezt a jelenséget sem legyintéssel, sem humorizálással nem lehet, nem szabad elintézni. Létezik tehát, mai magyar prózairodalomként egy igen terjedelmes szövegmennyiség. Irodalom ezúttal – szigorúan szociológiai értelemben – csakis azt értjük, ami nyomtatott olvasmányként az olvasó elé kerül. Ez a mai magyar irodalom legfeljebb, valahol a felhők tájékán kezdődik, Mészölyvel, Nádassal, Esterházyval. Valahol középtűt terül el Moldova és Végh Antal termése. Lentebb és még lentebb, az alig belátható mélyvilágban álnevé és valódi névű szerzők olvashatók, szerelmes, bűnügyi és történelmi regények írói. Ez, mindez a mai magyar prózairodalom.

1989–1990-ben hónapok alatt semmisült meg az úgynevezett szocialista kultúrpolitika irodalmi névsora, amelyik már régóta ingatagnak bizonyult. Gergely Sándor vagy Illés Béla nevét jobb kritikuskorok Kádár-korszak évtizedeiben dicsérően soha le nem írta. Hamuvá lett Darvas, Dobozy, Mesterházi díszkiadásos életműve, a rájuk következő évtizedből a valaha ünnepelet Váci és Galambos számtalan kötete. Ridég tárgyilagossággal azt kell mondjuk: a holló sem károg utánuk.

Nagy veszteség viszont, hogy az átrendezés klasszikus értékeket is kiktatni látszik. Másokkal együtt magam is elpanaszoltam már, hogy Déry Tibor életműve mintha nem is létezne. Ilyes dokumentumprózája, Németh László regényírása *out of date*, jelenleg időszerűtlennek rémlik, magyarul mondva szakembereken túl a kutya sem olvassa. A régmúltból csupán Csáth Géza, és főként Kosztolányi az eleven hagyomány. Ez remek izlésre vall, de mellettük mintha egy Nagy Lajos nevű klasszikus is tevékenykedett volna. A közelebbi múltból: jelen van Ottlik és Mándy, immár két prózaírói nemzedék ihletői, és a tegnapi nagyok közül egyedül Örkény. Elszűnyedni látszik viszont Cseres, Karinyth Ferenc, Galgóczi Erzsébet rangos életműve. Két érdekel, hogy mit művel, miből él huszonöt év óta a bezárult Sánta Ferenc, remek novellák és a *Hús óra* hajdani szerzője?

Ezek csontkemény tények és fájdalmas kortörténeti adalékok. Soktucatnyi magyar író szegényedett el az utóbbi hat évben, köztük korábbi Kossuth-díjasok, többszörös József Attila-díjasok. Esztétikai értéküket hagyjuk függőben, most nem erről beszélünk. Megszokták, hogy az ántivilágban háromévente kötetük jelent meg, állampénzen, veszteségesen, de tisztességgel el lehetett biztosítani honoráriumért. Ezt ki lehetett egészíteni filmforgatókönyvek és tévéjátékok írásával, megiegyéb.

Mára a menyeyi manna elapadt. Maradt a szerényke nyugdíj. Némelyeknek a fordítás, sajtó alá rendezés, kiadói segédmunka. És az újságírás annak, aki értett hozzá.

(Publicisztika a válaszáron) 1990-ben úgy látszott, sokan értenek hozzá. Számos neves író váltott át a regény-

írásról vagy a líráról a publicisztikára. Konrad, Csoóri, Eörsi, Kertész Ákos; a következő nemzedékből Esterházy, Kornis, nemritkán Nadas Péter is. Tamas Gáspár Miklós a filozófiai esszét, Lengyel László a közgazdaságtani szaktanulmányt, Csepeli György a szociálpszichológiát cserélte fel az újságírással.

A műfajcserének két oka lehetett. Az egyik – nem szegény, hanem objektív szociológiai tény – pénzügyi természetű. Megszűnt az állami mecenatúra, az íróknak viszont továbbra is szükségük volt ingre, farmerre, dohányneműre, a gyerekeket etetni és iskoláztatni kellett. Az újságírók gyorsan jelenik meg, és a mai infláció közepette is viszonylag tisztességgel megfizetik.

A másik ok fontosabb. Ma már lezárt fejezet, hogy az Antall-Boross-kormány, az MDF-uralom négy éve során az írástudó értelmiség nagy többsége ellenzékiként élt és írt. A megszólalás helyét nem volt nehéz megtalálni,

minden tapodnyi területért, ember az embernek farkasa, sok az eszkimó, kevés a foka, hogy csupán klasszikusokat idézzünk.

(Cápaharc) Mit üzen korábbi időkben közönyös barátunk és ellenségünk, a történelem?

A XVIII. század első felében, a kialakuló kapitalizmus idején Londonban nemcsak magas irodalom született, hanem az irodalom alvilága is sötét felvirágozott. Kialakult a *Grub Street*, az írók és újságírók utcaneve, kávéházak, lapszerkesztőségek és könyvkiadók szaporodtak el egymás tözsomszédságában. A könyv és az újságírók ugyanúgy árucikk lett, mint a birka és a kávé: létre kellett hozni, eladni és megvásárolni. Az 1730-as évek londoni krónikája százötven szerkesztőséget és hatvanhat halott író jegyez fel: utóbbiak egyik része éhen pusztult, másik felét agyonverték. Író ugyanis már akkor jóval több akadt, mint ahányat az olvasóközönség el tudott tartani. „Még

hány évtized alatt szigorú jogi eszközökkel szabályozta meg.

Nálunk ez még nem így történik, a vadkapitalizmus olykor a balkáni tragédiák és tragikomédiák szintjén valószínűleg. Eljövendő társadalomtudósok feladata lesz leírni, miként keletkeztek az ezredvégi Magyarországon azok a hatalmas bankok és részvénytársaságok, üzleti érdekeltségek, amelyek közül néhány sajtóirodalom is kíván lenni. Ehhez nem szükséges az irodalom és az újságírás imádata, csupán különleges üzleti tehetség, érdek és becsvágy. Ilyenkor figyelhetjük meg a cápaszindrómát.

„*És a cápa fal javába/Vad fogakkal – nem titok!*”

Így olvashatjuk Brechtnél, a *Koldusoperában*. Tudásunkat a nagy Brehm állattani enciklopédia vonatkozó fejezetéből bővíthetjük. Brehm Alfréd szerint az óriás cetápa például nemcsak a tenger mélyén halacskaikat falja fel, hanem vér szerinti kisöccseit is, például az alig félméteres macskacápát. Előbb az uszonyait harapdálja le, aztán a farkát, végül lenyeli a maradék testet.

Emberszabású méreteken ez figyelhető meg mostanság a magyar televízió különféle csatornái körüli harcokban vagy a Nap TV birtoklásáért folyó alkudozásokban. A jövő évezred sajtótörténete pazar doktori disszertációt írhat majd a *Magyar Nemzet*ért dúló sajtócsatáról. 1989–1990 legjobb napilapja az Antall-kormány idején fokozatosan veszítette el népszerűségét és olvasóit, ma súlyosan veszteséges. A csúf történet első felét már megírta Bodor Pál és Murányi Gábor, a második fele még megírhatatlan, mivel napról napra alakul a kíváncsi szemünknek átláthatatlan színpalak mögött. További példa. A *Népszabadság* gyámolítja az ország talán legszínvonalasabb konzervatív újságját, a *Jászkun Krónikát*, amelynek ma több az előfizetője, mint a mesterségesen meghosszabbított életű *Új Magyarország*-nak.

Kiméretlen harc ez, naponta újra kezdődik, minden hirdetésért, minden

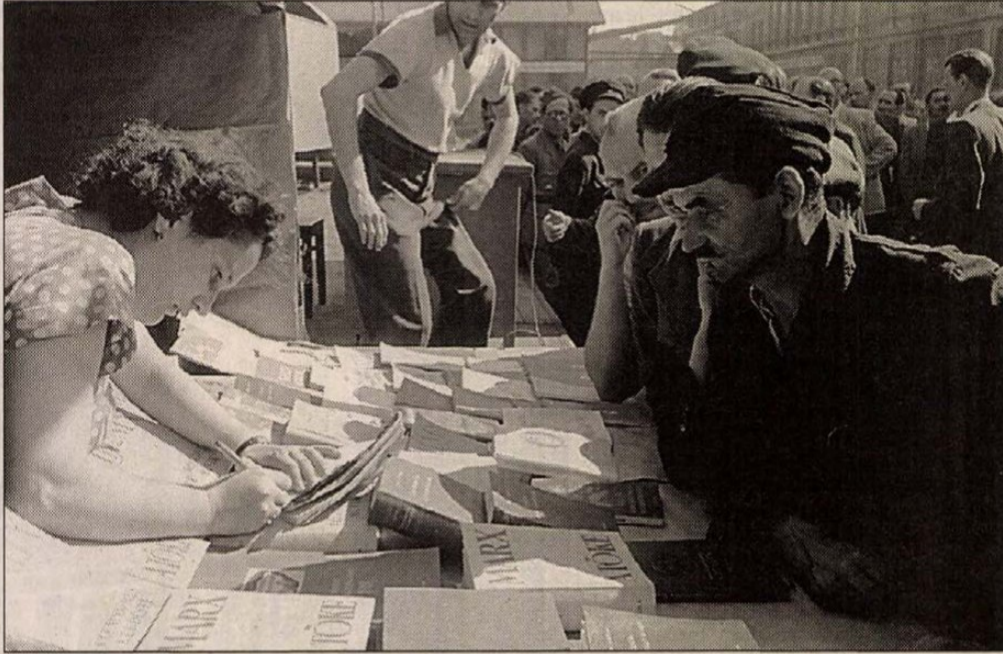
olvasóért, minden forintért. Az újságírók naponkénti harci terepe, a bizonyítás arénája, ahol a dörzsöltség, a protekció és az alkalmazkodás képessége legalább annyit ér, mint a tehetség. Vigasztalásul mondjunk annyit, hogy a két háború közötti magyar félkapitalizmusban sem történt másként. Aki arra kíváncsi, a harmincas években miként tartotta fenn magát anyagilag a *Nyugat*, mikor és miért támogatta a nagytőke az *Est*-lapokat: olvassa el vagy olvassa újra Móricz, Gellért Oszkár, Nagy Lajos önéletrajzának vonatkozó fejezeteit. A valamilyen okból alkalmatlan írók és újságírók ugyanúgy kisodródtak a terepről, mint a ma-

gyar századelőn vagy a mitológikus londoni *Grub Street*en.

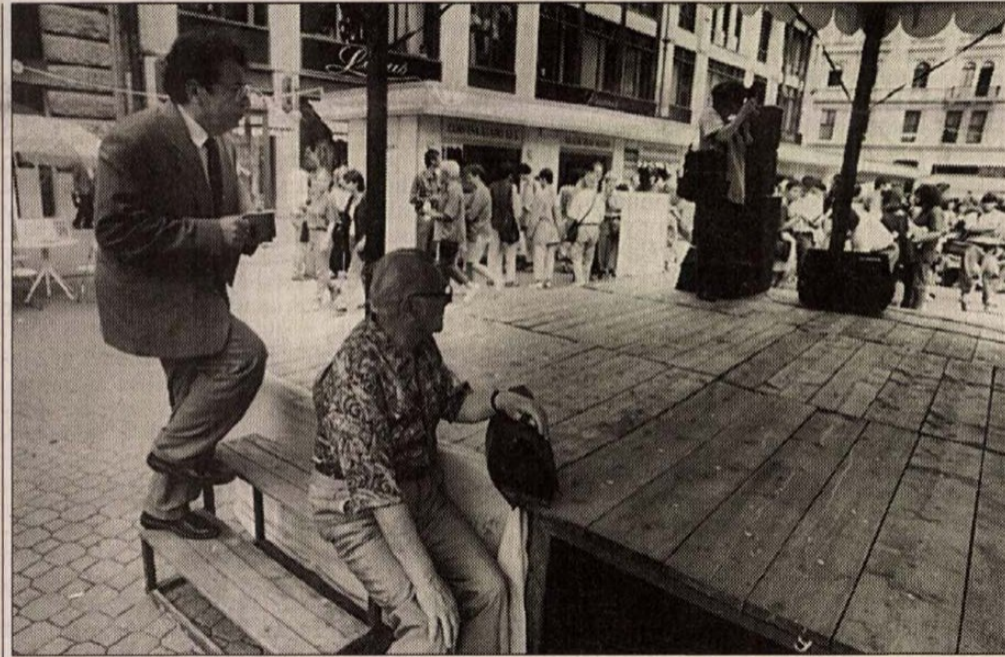
(*És a remekművek?*) Nincsenek vagy kései látszanak, aggasztóan régóta. Az utóbbi években a magyar publicisztika új fénykorát figyelhetjük meg, de a magyar prózairodalom minden bizonnyal megsínylette ezt a műfaji eltolódást. Jelentékeny regény fél éve, 1995 könyvheté óta nem olvasható, inkább csak másodikkiadások jelennek meg, és amatőr szerzők művei, magánkiadásban. Sokan látják-látjuk, hogy 1990-ben csalókan önállóan bizonyult a munkahipotézis: a hét első felében publicisztikai cikket írunk, a második felében regényt. Kosztolányinak, Márainak, Németh Lászlónak annak idején sikerült, gyarlóbb utódaiknak nem. Ha valaki ma négyszáz oldalas nagyregényt szándékozik írni, többévi, naponta sokórányi munkával, Ottlik és Nadas Péter aggályos módszerével, az utókorra pillantó becsvágygal: ehhez vagy tetemes atyai örökség szükséges, vagy többmillió bankbetét, tisztes havonkénti kamatokkal. Kinek van ilyenje a csóringer magyar regényírók közül?

Amde mégis. A hajdani angol revolúciósírók közül Defoe a *Robinson*, Fielding a *Tom Jones* klasszikusa lett. Újságírásának örökös rabjaként, pénzvazarai közepette Móricz megírta az *Erdély* három kötetét, még Karinyth önmagát szerztepítő, tehetségét pocskoló pályája végén is megszületett a remekmű, az *Utazás a koponyám körül*. Gondoljuk, tehát, kételkedünk, reménykedünk, tehát vagyunk. Egyelőre megvagyunk.

Sükösd Mihály



Könyvhét, 1949...



Könyvhét, 1995...

TEKNŐS MIKLÓS FELVÉTELE

hiszen ebben a négy évben a napisajtó, a hetilapok és folyóiratok jobbik és nagyobbik része nem a kormánypárt világnézetéhez igazodott. Az irodalom, politikai publicisztika legjobb művei a Demokratikus Charta megalakulása és hatásos tevékenysége körüli időben jelentek meg. Olyan teljesítményt nyújtva, amelyet egy valahai, higgadt (?) utókor csakis a magyar újságírás máig világitó korszakaihoz mér majdán. A múlt századi reformkor publicisztikájához vagy a századelőhöz, Ady és Szabó Dezső újságírásához.

Mindez tegnap történt. Szép volt, igaz volt, befejeződött, ma nem így történik. 1994-ben a magyar publicisztika nagy vonulata megtört, függetlenül a tényről, hogy a szerzők legjava továbbra is ír újságírókat. A szerzők többsége a szocialista kormánykoalícióra szavazott, akkor is, ha tagságilag sem az MSZP-hez, sem az SZDSZ-hez nem tartozott. Aztán állampolgárként megtapasztalták az új kormány tétovásait és hibáit. A miniszterelnök rögtönzéseit, Békési lemondását, Bokros rövid tündöklését és bukását, a koalíció belső civódásait. Az MDF-uralom neohorthyánus nomenklaturája után az új kormány posztkádári klientúrájának felvirágzását. A különféle pénzügyi lenyúlásokat, mosásokat, szöktéseket. Mindezt írásztala mellől az értelmiségi nem volt képes átlátni, de a pusztá jelenségektől is hányingere támadt.

Mindeközben szemtanúi vagyunk az újmódi szponzorálásnak és mecenatúrájának. A filmvilágtól a futballvilágtól, a magyar köztársasági televíziótól a napilapokig. Kiméretlen harc folyik

a befutott írók, példának okáért Thomas Gray vagy a nagy Defoe és Fielding, még ők is örültek néha, ha ünneplőjük zálogba csapásával valamely föld alatti zugkocsmában pacalpörköltet ebédelhettek, és a ragacos étkezés után holmi újfundlandi kutya bundájába törülhették a kezüket?": száraz íróniával így fogalmaz száz évvel később Macaulay.

Akiket ma kritikai díszkiadásban, klasszikusként olvashatunk, Defoe és Fielding, éppúgy írnak a *Grub Street* futószalagján pamfletet, rágalmozatósúrat, zsaroló kiáltványt, névmutató teológiai szakmunkákhoz, lábjegyzetet történelemkönyvekhez, mint a kezdő és sokszor tehetségtelen irodalmi szegénylegények. Majd mindenki elfogadja a kormánypárt vagy az ellenzék pénzt, bértollnoki munkát végez, felváltva szolgálja az ellentétes politikai nézeteket, lekifurdalás nélkül – álneven vagy névtelenül.

A jelenséget Marx Károly írja le kísérteties pontossággal a *Tőkében* és annak nyersfogalmazásaiban. Angliában a vadkapitalizmus nem a semmiből keletkezett. 1688, tehát a dicsőséges vagy vértelen forradalom óta létezik a klasszikus polgári, parlamenti demokrácia. A *Jonathan Wild történetében* Fielding még joggal írhatta, hogy a londoni gazdasági virágzás felszíne alatt iszonyatos alvilág tántog, ahol bandita a bankár és bankár a bandita. Fényes üzletekből és hivatalokból csigalépcső vezet az alvilágba, és a politikai pártvezér puszipajtása a maffiafőnöknek, a felszámolóknak és a szabadversenyes kapitalista gazdálkodást az állam és a parlament né-